

Mirjana Kontestabile Rovis – Jasna Čebtron (ur.), *Cesarsko-kraljevo možko učiteljišče v Kopru 1875-1909: slovenski oddelek* [Zbornik člankov o C. k. moškem učiteljišču v Kopru ob stoletnici prenehanja delovanja], Koper: Pokrajinski arhiv Koper, 2010., 247 str.

U prosincu je 2010. Pokrajinski arhiv Koper u suradnji sa Slavističnim društvom Koper izdao zbornik navedenog naslova s člancima 15 autora, a koji su uredile Mirjana Kontestabile Rovis i Jasna Čebtron. Prijelom i oblikovanje *Zbornika* rad je akademskog slikara Aleša Sedmaka.

Knjiga ima četiri poglavlja. U prvom poglavlju predgovori su Vesne Mikolič, Milana Rakovca, Boštjana Debelaka, Senije Smajlagič i Jasne Čebtron. Opsežnije uvodnike pripremili su Mirjana Kontestabile Rovis, Denis Kocijančič, Maja Tripar, Ljiljana Bojanić, Melanija Kerševan, Luisa Antoni, Marija Gombač i Jasna Čebtron. Treće je poglavlje posvećeno izabranim profesorima *Učiteljišča* o kojima su pisale Ines Cergol, Rožana Koštial, Martina Rodela te trojica hrvatskih autora, Andrea Jakovljević, Luka Pavlinović i Dijana Muškardin. U četvrtom poglavlju, posvećenom učenicima *Učiteljišča*, pisali su Valentina Parovel, Maja Smotlak, Franc Černigoj, Vesna Stibilj i Alferija Bržan. Tekst je obogaćen brojnim slikovnim prilogima arhivskih dokumenata, svjedodžbi, predmetnica, naslovnica knjiga, odlikovanja, pisama te fotografijama profesora i učenika, a dodani su i grafikoni.

Nakon monografije Srečka Vilhara, *Slovensko učiteljišče v Kopru 1875-1909*, koju je 1976. godine izdala Založba Lipa Koper, te članka Bože Jakovljevića, »Učiteljska škola u Kopru i školovanje hrvatskih učitelja« u časopisu *Annales* (št. 8, 1996., str. 213 – 224), ovo je prvi opsežniji rad o toj, za pokrajinu Austrijskog primorja, jako bitnoj školskoj ustanovi, koja je u svoje 34 godine djelovanja obrazovala preko 400 slovenskih i hrvatskih učitelja i narodnih preporoditelja. U posebno osjetljivom razdoblju u kojem se uspostavljao jednakopravan odnos između službenoga njemačkog i jezika Pokrajine, dakle, talijanskoga, hrvatskog i slovenskog jezika, *Zbornik* dokumentirano utvrđuje da je postojala mogućnost koegzistencije različitih etničkih zajednica i različitih jezika te multinacionalna kultura pod istim krovom jedne školske ustanove, kako je u svom uvodu zapisala Vesna Mikolič, dekanica Fakulteta za humanistične studije Univerze na Primorskem v Kopru.

Knjiga je oblikovana kao zbornik koji omogućava interdisciplinarni pristup te tako pridonosi raznovrsnosti i raznolikosti obrađenih tema zadržavajući svoju tematsku zaokruženost i sadržajnu cjelovitost. *Zbornik* je, dakle, u najvećoj mjeri plod istraživačkog rada autora (pretežito autorica) s područja humanističkih znanosti, ali dijelom istraživanja i mlađih autora nastalih pod mentorstvom profesora Gimnazije Koper i Osnovne škole Nedeščina kod Labina u školskoj godini 2007./2008.

Uvodna povijesna studija školstva u Istri, autorice Mirjane Kontestabile Rovis, opisuje nastanak *C. k. muškog učiteljišča* u Kopru, brojačano stanje i socijalni status učenika u slovenskim, hrvatskim i talijanskim odjeljenjima. Slovenska su odjeljenja *Učiteljišča* u svom istraživanju dodatno obradile Denis Kocijančič i Maja Tripar, dok su Ljiljana Bojanić

i Melanija Kerševan osvjetlile likovnu djelatnost koparskih učenika i profesora, posebice djelatnost Saše Šantla u šk. god. 1906./1907., uglednog slikara i skladatelja, suplenta na *Učiteljišću*. Autorice Luisa Antoni i Marija Gombač predstavile su glazbenu djelatnost, posebice Srečka Kumara, glazbenog pedagoga i zborovođu. Tematski sklop završava članak autorice Jasne Čebren pregledom literarnog djelovanja maturanata *Učiteljišća*, među kojima nalazimo ugledna imena pisaca Jože Pahora, Josipa Ribičića i Karla Široka.

Među uglednim je profesorima Ines Cergol posebice istaknula i opisala lik hrvatskog književnika Vladimira Nazora, njegovu dvogodišnju službu na *Učiteljišću*, koja je bitno obilježila njegovo kasnije literarno djelovanje. Premda se koparsko razdoblje, kako navodi autorica, ne uvrštava među plodnija razdoblja Nazorova života, barem kvantitativno, ostaje činjenica da je pripovijetka *Veli Jože* nastala i napisana u Kopru, gradu koji zajedno s okolnim istarskim mjestima postaje jedno od ključnih mjesta u cjelokupnu umjetnikovu kreativnu promišljanju. Jednako je bitan sastavak o životu i radu jezikoslovca Ivana Koštiala, koji su pripremile Rožana Koštial i Martina Rodela. Posebno se ističe Koštialovo sedmogodišnje razdoblje života u Kopru (1902. – 1909.), koje je bilo izuzetno kreativno i plodno. U tim se godinama, između ostalog, posvetio istraživanju glagoljaštva. Iz dosada je skromnih i raspršenih podatka njegove pisane ostavštine, zaslugom obiju autorica, nastao dragocjen i pregledan obris njegove svestrane kreativnosti i istraživačkog žara na različitim područjima, od slavenskog jezikoslovlja pa do literarno-povijesnih tema. Prvi je put odabrana i objavljena njegova dosada dostupna bibliografija, koja vapi za daljnjim istraživanjem njegova svestrana i plodonosna rada. U zadnjem članku o profesorima trojice hrvatskih autora istupa lik profesora fizike i matematike Josipa Belušića, velikoga inovatorskog uma, koji je, između ostalog, izumio velocimeter te mu je tako ime upisano na stranice svjetske tehničke baštine.

O istaknutim učenicima *Učiteljišća* raspravljalo je pet autora odnosno autorica: Valentina Parovel o primorskom razdoblju života Josipa Ribičića, omladinskog pisca, učitelja i kulturnog radnika, koji je *Učiteljišće* pohađao u godinama 1905./1909. Autorica Maja Smotlak piše o Ferdi Kleinmayeru, pedagogu i kulturnom radniku, koji se bavio literaturom, publicistikom, didaktikom i jezikoslovljem. Franc Černigoj predstavio je učitelja Edmunda Čibeja, Vesna Stibilj učitelja Antona Možinu i Alferija Bržan učitelja i narodnog preporoditelja Josipa Valentiča.

U petnaest članaka *Zbornika* predstavljena je povijesna dimenzija koparskog *Učiteljišća* i monografski obrađen rad izabranih profesora i učenika, osobito iz slovenskih odjeljenja. Urednice u definiranju ciljeva i namjere ove knjige ističu da bi *Učiteljišće* moralo biti na ponos slovenskom školstvu, a nažalost ostaje nepoznato čak i bližoj okolini, što predstavlja dodatni poticaj znanstveno-nastavnim djelatnicima sveučilišta u Gorici, Trstu, Kopru i Rijeci za daljnje njegovo istraživanje. Tako bi se komparativnim studijama odgrnule koprene kulturno-povijesnog značenja te škole, koja je već prije sto godina zaslužila poštovanje s obzirom na dosegnutu razinu tolerancije i otvorenosti prema različitim kulturama i jezicima tadašnjega Austrijskog primorja. Upravo ta činjenica otvara pitanje ispravnosti stava, odnosno zauzimanja tadašnjega političnog društva Edinost u Trstu pa i šireg slovensko-hr-

vatskog tabora, da se slovenska i hrvatska odjeljenja presele u Goricu odnosno u Kastav, do čega je i došlo 1906., odnosno 1909. godine. Ako je shvatljivo da je trojezično *Učiteljišće* dosta brzo postalo metom Istarskoga pokrajinskog sabora, koji je htio da svi Talijani u Austrijskom primorju nastupe složno i tako si izbore učilište na kojem bi nastava bila samo na pokrajinskom jeziku – a po mišljenju većine Sabora to bi bio talijanski jezik s njemačkim kao obveznim predmetom – teže je razumljiv izostanak potpore slovensko-hrvatskog tabora Vladi i C. K. namjesništvu u Trstu, koji su se zauzimali da trojezično *Učiteljišće* opstane u Kopru. Izgleda da se u ono vrijeme nisu shvaćale svestrane koristi takve ustanove za vlastiti budući narodni razvitak. Iako je, naime, s jedne strane voditeljima slovensko-hrvatskog političnog tabora i zastupničkoj manjini u Istarskomu pokrajinskom saboru bilo jasno da je pitanje nastavnog jezika u školama temeljno pitanje jer je o tome u velikoj mjeri bila ovisna budućnost naroda, s druge je strane bila proturječna njihova uporna borba da se *Učiteljišće* premjesti iz Kopra jer je premještanjem slovenskih odjeljenja u Goricu i hrvatskih odjeljenja u Kastav, u samoj Istri na području školstva nastala velika praznina sve do vremena nakon Drugoga svjetskog rata.

Zbornik prije svega s pregledima svestranog rada primorskih učitelja, njihove osposobljenosti i stručnosti te s naglaskom kulturno-povijesnog značenja te ustanove u tadašnjoj specifičnoj sredini Austrijskog primorja odnosno Kopra, postavlja temeljno pitanje i dvojbu, u kojima se dosadašnje historiografsko viđenje i ocjena naše nacionalne borbe, odnosno nacionalnih antagonizma na prijelomu 19. u 20. stoljeće, s više aspekata podvrgava kritici. Istovremeno se tako otvaraju i nove mogućnosti istraživanja, ocjena i spoznaja o ovom prijelomnom periodu naše zajedničke novije povijesti.

Salvator Žitko